

وزارت کشور

سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور

**چارچوب توسعه فرهنگ شهروندی در زمینه مدیریت
پسماندهای جامد در مناطق روستایی**

معاونت امور دهیاریها

دفتر هماهنگی عمرانی و خدمات روستایی

شهریور ماه ۱۳۹۲

چارچوب توسعه فرهنگ شهروندی در زمینه مدیریت پسماندهای جامد در مناطق روستایی

الف - مقدمه

مسئولان هم در مقیاس ملی و هم در مقیاس محلی و منطقه‌ای، با مسائل و مشکلات زیادی در زمینه مدیریت پسماندها در جوامع مسکونی مواجه‌اند که مقابله درست و عملی با این مسائل و مشکلات بهداشتی و زیست محیطی منوط به فرهنگ‌سازی و نیز تدوین قوانین و مقررات برنامه‌ریزی شده است.

صنعت پر هزینه مدیریت پسماند، بوسیله کلیه تولیدکننده‌ها و مردم که مسئول تولید چندین تن ماده زائد جامد هستند، می‌تواند حمایت شود. برای کاهش بار اقتصادی و زیست محیطی ناشی از مدیریت صحیح جمع‌آوری و دفع پسماند باید نگرش افراد جامعه را تغییر داد. در واقع یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح در سیستم مدیریت پسماندهای روستایی، ایجاد بستر مناسب و افزایش آگاهی مردم نسبت به اجزا و عناصر مختلف آن می‌باشد. در این ارتباط آشنایی ساکنین روستاها با قوانین و مقررات مورد عمل و جاری نیز دارای اهمیت است. این قوانین تضمین کننده حقوق روستائیان در برابر دولت و حاکمیت بوده و از سوی دیگر با تبیین و تشریح تکالیف افراد؛ سهم هریک از آنها در این زمینه مشخص می‌باشد.

چنانچه نظام «مدیریت پسماند روستایی» را شامل فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه ریزی، هماهنگی، سازماندهی و نظارت بر ساماندهی امور پسماندهای روستایی بدانیم و نظام حقوق روستایی را به مثابه روند قانونمند کردن فرایندهای چندگانه نظام مدیریت پسماند در مناطق روستایی و نیز قانون‌مدار نمودن وظایف و تکالیف متقابل و دو سویه دهیاری به فرد روستایی محسوب کنیم که هدف آن ساماندهی فرایند زندگی و توسعه بهداشت و محیط زیست روستایی و فعالیت‌های دهیاری و روستائیان است، به خوبی اهمیت نقش و جایگاه نظام حقوق روستائیان در مدیریت پسماندهای روستایی مشخص می‌شود. در این میان سهم و نقش دهیاری‌ها که حلقه پیوند و اتصال نظام مدیریت پسماند و نظام حقوق فرد روستایی است، اهمیت خاصی دارد.

از طرف دیگر استانداردهای زندگی کنونی بطور اجتناب‌ناپذیری با تولید زباله بیشتر، هدر رفتن منابع ملی کشور و فرهنگ اسراف‌گرایی؛ در ارتباط می‌باشد. بطور حتم با ترک این فرهنگ اسراف‌گرایی میزان تولید پسماند کاهش خواهد یافت. این عمل بنوبه خود منجر به کاهش پسماند در محل تولید، استفاده مجدد و بازیابی مواد قابل بازیافت خواهد شد.

ب - مستندات قانونی

۱- در نظام جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۸ با تصویب اصل پنجاهم قانون اساسی و تأکید بر امر حفاظت محیط زیست و افزایش ضرورت و اعتبار اجرای قوانین و مقررات زیست محیطی، الزامات بیشتری برای مسئولان امر فراهم گردید.

۲- با استناد به مفاد قانون برنامه چهارم و پنجم توسعه کشور و قانون مدیریت پسماندها مصوب سال ۱۳۸۳ و آئین نامه اجرایی آن، مدیریت های اجرایی محلی در سطح روستاها/ دهیارها؛ برنامه های مدیریت پسماندها را در اولویت عملکرد اجرایی خود قرار داده اند. تبصره ذیل ماده ۶ قانون مدیریت پسماندها صراحتاً اطلاع رسانی و آموزش روستائیان و تولیدکنندگان را از وظایف وزارت کشور در کنار سایر دستگاه ها به ویژه در ارتباط با کاهش تولید پسماندها، ذکر نموده است.

۳- وظایف متعددی برای دهیارها در ماده ۱۰ اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیارها در راستای تحقق توسعه پایدار روستایی و بهبود وضع محیط زیست روستایی ذکر شده است.

بر این اساس اهم برنامه ها و محورهای زیر برای ایجاد بستر مناسب و بالا بردن فرهنگ مردم در ارتباط با استقرار سیستم صحیح مدیریت پسماند در مناطق روستایی کشور پیشنهاد می گردند.

ج - محورها و برنامه های پیشنهادی

اهداف و راهبردهای مختلفی از طریق مدیریت های محلی (استاندارها، فرماندارها و بخشدارها) و در نهایت توسط مدیریت های اجرایی پسماند در روستاها (دهیارها) می تواند برای ایجاد بستر مناسب و بالا بردن سطح آگاهی روستائیان در ارتباط با افزایش راندمان سیستم مدیریت پسماندهای جامد در مناطق روستایی بکار گرفته شود. در این ارتباط، اشاعه فرهنگ و اخلاق زیست محیطی از طریق ارتقاء آگاهی های زیست محیطی و اصلاح نگرش و شیوه زندگی جامعه بر مبنای اصول توسعه پایدار با تأکید بر گروه های اثرگذار و اولویت دار، افزایش مشارکت مردمی و نیز مشارکت بخش های دولتی و غیردولتی و در نهایت تبیین و تثبیت حقوق زیست محیطی روستائیان از اهمیت زیادی برخوردار است. مهم ترین اقدامات و برنامه ریزی های لازم در این زمینه به شرح زیر در دو سطح استانداری ها و دهیاری ها پیشنهاد می شود:

۱- سطح استانی (با محوریت دفاتر امور روستایی)

۱-۱- نظارت و هدایت برنامه های توسعه عمرانی و خدماتی در روستاها در راستای سازگاری با محیط زیست و استقرار سیستم مدیریت جامع پسماندها با تأکید بر گسترش روش های بازیابی و بازیافت مواد با اولویت قرار دادن روستاهای واقع در مناطق حساس و بحرانی و ایجاد، توسعه و تقویت ساختار متناسب برای فعالیت های زیست محیطی در دهیارها.

۱-۲- ارتقاء آموزش های عمومی (ویژه روستائیان) و تخصصی زیست محیطی (ویژه دهیاران) از طریق:

- برگزاری دوره های آموزشی مناسب برای هر دو گروه هدف

- تهیه فیلم های مستند کوتاه آموزشی

- هماهنگی کامل با صدا و سیما استان به منظور پخش برنامه‌های آموزشی مناسب در زمینه مدیریت پسماندهای جامد ویژه مناطق روستایی استان

- معرفی و تهیه فیلم و خبر از تجارب موفق در این زمینه و ایجاد شرایط مناسب برای پخش در شبکه‌های استانی

- کمک به برگزاری مراسم و جشن‌های مختلف در اعیاد و مناسبات زیست محیطی (مانند روز زمین پاک در اردیبهشت ماه هر سال)

- کمک به برگزاری مسابقات برای کودکان روستایی در زمینه عناصر موظفه مدیریت پسماند به ویژه بحث کاهش تولید، تفکیک از مبدأ و بازیافت زباله‌ها

- نظارت بر تهیه و توزیع بروشور، جزوه و پمفلت‌های آموزشی متناسب با روستائیان منطقه

- کمک به اجرای برنامه‌های متناسب با شرایط بومی منطقه از طریق دهیاریها و شوراهای اسلامی روستاها و نیز گروه‌های غیر دولتی و جوامع محلی.

۱-۳- تدوین دستورالعمل‌ها و شیوه نامه‌های محلی مورد نیاز در زمینه مدیریت صحیح پسماندهای جامد در مناطق روستایی استان و با تأکید بر مدیریت مشترک بین حوزه شهری و روستایی و نیز با تأکید بر همکاری سایر دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط و فعال در روستاها و ابلاغ آنها به دهیاریها.

۱-۴- نظارت بر عملکرد دهیاریها در راستای برنامه‌ریزی برای جلب مشارکت مردم، استفاده از پتانسیل گروه‌ها و نهادهای غیر دولتی مناسب در زمینه توسعه محیط زیست روستاهای استان و نیز ایجاد هماهنگی‌های لازم برای استفاده هرچه بیشتر از ظرفیت تعاونی دهیاران در سطح استان و ارتباط بیشتر با شهرداریها در زمینه توسعه سیستم مدیریت پسماندها به صورت منطقه‌ای.

۲- سطح مدیریت‌های اجرایی پسماند در روستاها (با محوریت دهیاری‌ها)

۲-۱- سازگاری برنامه‌های توسعه عمرانی و خدماتی با محیط زیست در محیط‌های روستایی از طریق:

- کاهش و پیشگیری از تولید آلاینده‌ها و تخریب محیط زیست در کلیه فرآیندهای اجرایی در روستا.

- اصلاح الگوهای تولید و مصرف بر مبنای اصول توسعه پایدار.

- افزایش استفاده از فناوری‌های پاک و انرژی‌های تجدید شونده.

- استقرار سیستم مدیریت جامع پسماندها با تأکید بر گسترش روش‌های بازیابی و بازیافت مواد.

۲-۲- ارتقاء آموزش‌های عمومی ویژه روستائیان از طریق:

- برگزاری دوره‌های آموزشی مناسب

- کمک به تهیه فیلم‌های کوتاه آموزشی مناسب در زمینه مدیریت پسماندهای جامد از طریق دفاتر امور روستایی استانداری
- تهیه گزارش و خبر از اقدامات و تجارب دهیاری در این زمینه و ارسال آنها به دفاتر امور روستایی استانداری
- برگزاری مراسم و جشن‌های مختلف در اعیاد و مناسبات زیست محیطی (مانند روز زمین پاک در اردیبهشت ماه هر سال)
- برگزاری مسابقات برای کودکان روستایی در زمینه عناصر موظفه مدیریت پسماند به ویژه بحث کاهش تولید، تفکیک از مبدأ و بازیافت زباله‌ها
- تهیه و توزیع بروشور، جزوه و پمفلت‌های آموزشی متناسب با روستائیان منطقه
- ۲-۳- افزایش نقش مردم در تصمیم‌گیری‌ها در جهت دستیابی به اهداف تغییر الگوی مصرف و اجرای برنامه‌های متناسب با شرایط بومی منطقه از طریق هماهنگی با نهادهای مختلف (از قبیل اداره محیط زیست و بهداشت شهرستان) و نیز گروه‌های غیر دولتی و جوامع محلی.
- ۲-۴- برنامه‌ریزی مناسب برای جلب مشارکت مردم، استفاده از پتانسیل گروه‌ها و نهادهای غیر دولتی مناسب در زمینه توسعه محیط زیست روستاهای استان و نیز ایجاد هماهنگی‌های لازم برای همکاری با تعاونی دهیاری‌ها به صورت منطقه‌ای و همکاری با شهرداریها در زمینه توسعه سیستم مدیریت پسماندها.